

CALL FOR PAPERS

Etyczny wymiar jakościowych badań społecznych. Doświadczenia, dylematy, refleksje

Zapraszamy do składania propozycji tekstów do publikacji zbiorowej o przedstawionym wyżej tytule, dotyczącej etyki w prowadzeniu badań jakościowych. Publikacja ukaże się w formie książki (80 pkt. z listy ministerialnej). Zachęcamy do przesyłania abstraktów dla artykułów tak teoretycznych (płynących z refleksji nad kwestiami etycznymi), jak i praktycznych (opartych o wnioski z prowadzonych badań).

Niniejszy CFP stanowi nabór uzupełniający dla artykułów już zebranych, autorstwa przedstawicielek i przedstawicieli nauki polskiej, wśród których znajdują się nazwiska kojarzone z myślą etyczną w naukach społecznych.

Teksty przyjęte do publikacji powinny mieścić się w przedziale od 15 000 do 40 000 znaków ze spacjami.

Krótkie abstrakty (do 500 wyrazów) planowanych tekstów prosimy przesyłać do 5 marca 2023 roku na poniższe adresy mailowe redaktorów:

karol.piotrowski@doctoral.uj.edu.pl

k.rozniatowska@doctoral.uj.edu.pl

UZASADNIENIE PROPONOWANEJ PUBLIKACJI

Zagadnienia etyki są wysoce uniwersalne dla wszystkich dziedzin życia oraz stanowią nieodłączny kontekst podejmowania decyzji i wchodzenia w interakcje. Zasady etyczne stanowią tło każdej sytuacji społecznej, regulując pożądane moralnie zachowania i działania w codziennym życiu społeczeństwa. W związku z tym, etyka ma szczególne znaczenie także dla całego systemu nauki, a zwłaszcza praktyki naukowej, czyli sfery prowadzenia wszelkiego rodzaju badań, niezależnie od dyscypliny. W dawnej tradycji badawczej wątek moralno-etyczny pojawiał się głównie

wtedy, kiedy stosowane procedury budziły wątpliwości – czego jednym z najbardziej znanych przykładów były badania kliniczne w dziedzinie medycyny, prowadzone przez Nazistów w okresie II Wojny Światowej (Emanuel i in., 2008). Z biegiem lat, wraz z rozwojem nowych podejść i możliwości metodologicznych, refleksja etyczna staje się coraz istotniejszym elementem każdego procesu badawczego, niezależnie od badanej problematyki (Garlikowska, 2014). W ramach tejże refleksji, poddaje się ocenie wiele aspektów pracy naukowo-badawczej, takich jak metody i narzędzia, sposób postępowania z badanym materiałem, relacje z uczestnikami, warunki prowadzenia badania, zabezpieczenie i przechowywanie danych oraz publikowanie wyników (Penslar, 1995; Galewicz, 2009; Benos i in., 2005; Israel i Hay, 2006; Marco i Larkin, 2008; Koepsell, 2017). W dyskursie naukowym wielu badaczy i badaczek dzieli się swoimi przemyśleniami na tematy związane z etyką badań, podnosząc często podstawowe wyzwania etyczne, np. badania wśród dzieci (Allmark, 2002) czy wykorzystanie niejawniej obserwacji uczestniczącej (Chomczyński, 2006). Zwraca się także szczególną uwagę na konieczność włączania zagadnień etycznych, oraz podkreślania ich wagi, w proces dydaktyki badawczej (Stern i Elliott, 1997; Eisen i Berry, 2002; Anderson i in., 2012).

Rezultaty poszukiwań w obrębie nauk społecznych wydają się dużo bardziej ubogie. Pragniemy zwrócić uwagę, że rynek wydawniczy – zwłaszcza polski – pozostawia wiele do życzenia w kwestii zagadnień etyczno-moralnych w prowadzeniu badań. Po pierwsze, etyce badań – poza książką wydaną pod redakcją Krystyny Zamiary *Etyka w badaniach społecznych* (2005) – nie poświęca się w publikacjach zbyt dużo uwagi. Zajmuje ona najczęściej tylko jeden rozdział (np. Brzeziński, 2019) lub podrozdział (np. Sztumski, 2020) w książkowych pozycjach dydaktycznych, co czyni ją jednym z wielu poruszanych wątków lub dodatkiem do rozdziału metodologicznego. Świadczy to o pobieżnym traktowaniu tego zagadnienia. Po drugie, poruszane w tekstach metodologiczno-badawczych kwestie etyki mają charakter teoretyczny i postać zasad, którymi powinno się kierować w procesie realizacji badania; czyli opisywane są w oderwaniu od praktyki badawczej (np. Czajkowska i Hinc, 2005; Kwarcieńska, 2009; Borowski, 2013; Izdebski i Łukaszek, 2018). Po trzecie wreszcie, dostępnych jest niewiele publikacji, które opisują problemy etyczne już zrealizowanych badań, tworząc w ten sposób żywą relację z doświadczenia badawczego, pełną dobrych praktyk rozwiązywania pojawiających się dylematów etycznych (np. Chomczyński, 2006; Lisek-Michalska, 2012; Męćfal, 2012).

Powyższe aspekty uwidaczniają potrzebę wzbogacenia (a może dopiero rozpoczęcia?) dyskusji nad kwestiami etycznymi w naukach społecznych; co więcej, dyskusji opartej nie na teoretyzowaniu i zasadach dobrze znanym badacz(k)om, ale na prawdziwym doświadczeniu badawczym, w którym pojawiają się realne wyzwania i dylematy etyczne oraz sposoby ich rozwiązywania. Dynamicznie zmieniająca się rzeczywistość społeczna sprawia, iż metodologia badań ulega przekształceniom oraz innowacjom a wraz z nimi pojawiają się nowe kwestie etyczne wymagające rozstrzygnięcia (np. badania w sferze Internetu) Refleksje, które rodzą się podczas badań terenowych oraz rozwiązania bieżących trudności stanowią cenną wiedzę na gruncie etyki badawczej. Wiedzę, której nie sposób zdobyć, czytając jedynie zbiory zasad metodologiczno-etycznych w podręcznikach akademickich. Niniejsza książka stanowi przestrzeń dla wspomnianej dyskusji oraz zbiór (bez)cennego doświadczenia praktyków.

CEL PUBLIKACJI

Wobec powyżej wskazanych problemów, jakimi są niedostatki w literaturze dotyczącej etyki w badaniach społecznych, stawiamy kilka celów niniejszej publikacji. Po pierwsze, publikacja ta stanie się asumptem dla pobudzenia dyskusji na tematy związane z etyką w badaniach społecznych. Zgodnie zauważamy, że dopiero w ostatnich latach polska socjologia instytucjonalnie zwróciła większą uwagę na kwestie etyki w badaniach. Przykładem mogą być projekty składane do Narodowego Centrum Nauki, które to dopiero od dwóch lat zaczęło przywiązywać większą wagę do kwestii etycznych i tym samym rozbudowywać części wniosku dotyczące tychże kwestii. Dlatego chcemy - co sugeruje podtytuł tej publikacji – pokazać, iż istnieje pilna potrzeba rozmowy i wymiany pozytywnych jak i negatywnych doświadczeń terenowych dotyczących zagadnień natury etycznej. Jak wskazuje podtytuł, cenne będzie zarówno podzielenie się wątpliwościami i dylematami, jak i pomysłami pokazującymi, w jaki sposób wychodzi się z etycznego impasu.

Po drugie, książka ta stanie się polem dla ukazania aktualnych dylematów etycznych, których nie są w stanie rozwiązać kodeksy etyczne. Te zaś siłą rzeczy nie potrafią

odpowiadać na dynamiczne zdarzenia, dziejące się w terenie. Kodeksy etyczne stanowią co najwyżej ogólną ramę w postaci aksjonormatywnych zasad, które - ze względu na różnorodność sytuacji badawczych - nie zawsze da się zastosować. Wskazują one pewne standardy, lecz nie podpowiadają, jakie techniki zastosować w celu sprostania im. Wobec takich sytuacji, publikacja ta otwiera ramy dla zawarcia świeżego spojrzenia na kwestie etyczne w terenie badawczym oraz opisanie relacji między założeniami kodeksów etycznych a praktyką badawczą.

Po trzecie, publikacja ta jest okazją dla promowania dobrych praktyk etycznego postępowania w trakcie badań terenowych. Będzie to niezwykle cenne źródło wiedzy, szczególnie dla początkujących badaczy, którzy będą mierzyć się z trudnym terenem badawczym (np. badanie mniejszości, osób wykluczonych itp.). Artykuły, które znajdują się w książce, będą miały zatem walor niuansowania niejednoznacznych, problematycznych sytuacji badawczych, z którymi praktycy mierzą się w terenie.

Po czwarte, tego typu publikacja będzie uwrażliwieniem badaczy, iż kodeksy etyczne nie zwalniają nas z odpowiedzialności za podejmowane decyzje. Będzie to zwrócenie uwagi na fakt, iż – jak pisał Zygmunt Bauman – kodeksy prowadzą do stępienia wrażliwości etycznej oraz spłylenia złożoności dylematów etycznych czyhających na badaczy i badaczki terenowe. Wobec tego, Bauman postulował, by rozwijać swoją *jaźń moralną* (Bauman 1996). Badacz/badaczka poprzez wejście w teren jest sprawczym agentem, który jest zdolny do przekształcania relacji międzygrupowych, a przede wszystkim jest osobą wchodzącą w relację z członkami danej grupy. Relacje te są już pewną odpowiedzialnością -- są stanem niejednoznaczny, na który kodeks etyki nie jest w stanie odpowiedzieć, ze względu na różnorodność ludzkich cech, dyspozycji oraz sytuacji badawczych. Mamy nadzieję, że zawarte w książce artykuły staną się przyczynkiem dla rozwoju *jaźni moralnej* wśród szerokiego grona socjologów i socjolożek, a także zwrócą uwagę na fakt, iż sytuacja badawcza jest angażująca emocjonalnie, ponieważ sprowadza się także do wchodzenia w relację z drugim człowiekiem.

Po piąte, książka uzupełni i uaktualni ofertę na polskim rynku wydawniczym, związaną z kwestiami etycznymi w badaniach socjologicznych.

OBSZARY TEMATYCZNE PUBLIKACJI

1. Czym jest etyczny wymiar badań? Refleksje teoretyczne i metametodologiczne
2. W jaki sposób badacze/badaczki terenowe uwzględniają aspekt etyczny na etapie planowania w badaniach społecznych?
3. Refleksje badawcze po badaniach terenowych – założenia a praktyka badawcza.
4. Dylematy etyczne w badaniach.
5. Rozwiązywanie problemów etycznych w trakcie badań społecznych.
6. Badacz, a teren badawczy – relacje badacza z badanymi
7. Co po badaniach? Dysponowanie danymi oraz ich zabezpieczenie. Instytucjonalizacja problemów etycznych

Bibliografia:

- Allmark, P. (2002). The ethics of research with children. (Ethical issues in research). *Nurse Researcher*, 10(2).
- Anderson, E. E., Solomon, S., Heitman, E., DuBois, J. M., Fisher, C. B., Kost, R. G., Lawless, M. E., Ramsey, C., Jones, B., Ammerman, A., Ross, L. F. (2012). Research Ethics Education for Community-Engaged Research: A Review and Research Agenda. *Journal of Empirical Research on Human Research Ethics*, 7(2), 3–19.
- Bauman Z. (1996), *Etyka ponowoczesna*. Tłum. J. Bauman, J. Tokarska-Bakir, Kraków: Znak.
- Benos, D.J., Fabres, J., Farmer, J. Gutierrez, J.P., Hennessy, K., Kosek, D., Lee, J.H., Olteanu, D., Russell, T., Shaikh, F., Show, K.W. (2005). Ethics and scientific publication. *Advances in Physiology Education*, 29(2), 59–74.
- Borowski, A. (2013). Problemy etyczne w badaniach instytucji totalnych. *International Letters of Social and Humanistic Sciences*, Nr 1, 14-18.
- Brzeziński, J.M. (2019). *Metodologia badań psychologicznych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

- Chomczyński, P. (2006). Wybrane problemy etyczne w badaniach. Obserwacja uczestnicząca ukryta. *Przegląd Socjologii Jakościowej*, 2(1).
- Czajkowska, D., Hinc, S. (2005). Etyka i dobre obyczaje w wywiadzie naukowym. *Człowiek i Społeczeństwo. Etyczne aspekty badań społecznych*, Tom 24, 237-249.
- Eisen, A. Berry, R.M. (2002). The Absent Professor: Why We Don't Teach Research Ethics and What to Do about It. *The American Journal of Bioethics*, 2(4), 38-49.
- Emanuel, J.E., Grady, C., Crouch, R., Lie, R.K., Miller, F.G., Wendler, D. (2008). *The Oxford Textbook of Clinical Research Ethics*. New York: Oxford University Press.
- Galewicz, W. (2009). O etyce badań naukowych. *Diametros*, 19, 48-57.
- Garlikowska, M. (2014). Normy w badaniach naukowych. Teoria i praktyka. *Zeszyty Naukowo-techniczne SITK RP*, 2(104), 451-457.
- Israel, M., Hay, I. (2006). *Research Ethics for Social Scientists*. London: SAGE Publications.
- Izdebski, Z., Łukaszek, M. (2018). Etyczne aspekty badania przemocy seksualnej. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 17(2), 117-146.
- Koepsell, D. (2017). *Scientific Integrity and Research Ethics: An Approach from the Ethos of Science*. Mexico: Springer International Publishing.
- Kwarcińska, K. (2009). „Tylko” etyka czy „aż” etyka? Etyka jako narzędzie w metodologii badań społecznych. *Uniwersyteckie Czasopismo Socjologiczne*, Nr 3, 127-139.
- Lisek-Michalska, J. (2012). Etyczne aspekty badań fokusowych z udziałem dzieci i młodzieży. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica*, Nr 42, 33-61.
- Marco, A., Larkin, G.L. (2008). Research Ethics: Ethical Issues of Data Reporting and the Quest for Authenticity. *Academic Emergency Medicine*, 7(6), 691-694.
- Mecfal, S. (2012). Problemy badań terenowych – wybrane kwestie metodologiczne, praktyczne oraz etyczne przy badaniu zjawisk „trudnych”. *Przegląd Socjologiczny*, 61(1), 155-178.
- Penslar, R.L. (1995). *Research ethics*. Bloomington: Indiana University Press.
- Stern, J. E., Elliott, D. (1997). *The ethics of scientific research: A guidebook for course development*. Hanover: University Press of New England.
- Sztumski, J. (2020). *Wstęp do metod i technik badań społecznych*. Katowice: Wydawnictwo Naukowe Śląsk.
- Zamiara, K. (2005). *Etyczne aspekty badań społecznych*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe PWN.